

Іван Ярмошик
(Житомир)

ЧУДНІВСЬКА ВІЙСЬКОВА КАМПАНІЯ 1660 р в ІСТОРІЇ УКРАЇНИ.

У статті на основі польських джерел аналізується перебіг Чуднівської військової кампанії 1660 року та місце цієї військової події в історії українського державотворення

Ключові слова: польсько-московська війна, Чуднів, Волинь.

В українській історії є низка важливих військових подій – битв, котрі мали доленосне значення для нашої державності. З поміж них історики називають військову сутичку під Завихостом 1205 року, битву під Вількомиром 1435 р, ряд яскравих битв у ході національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького, Конотопську битву 1659 р. Відсутність власної державності зумовила порівняно невелику кількість таких військових подій. Окрім них на території України, або за участю українських військових підрозділів, відбулося ряд битв, котрі мали визначальне значення для долі сусідніх держав, у першу чергу Речі Посполитої та Російської держави. Окрім інших, до таких необхідно віднести Чуднівську військову кампанію 1660 року, як один із епізодів московсько-польського військового протистояння середини XVII ст.

Згадки про неї є у всіх працях, де описується минуле міста Чуднова (нині районний центр Житомирської області) та Київського воєводства, до території якого містечко в той час належало. На жаль у вітчизняній історіографії ця важлива подія на сьогоднішній день залишається малодослідженою. Вона згадується у всіх підручниках та довідниках з історії України. Із спеціальних розвідок про неї можна назвати лише статтю Василя Герасимчука [1]. Тож метою цієї публікації стане проаналізувати перебіг Чуднівської битви 1660 року, її наслідки, місце в історії української державності. Увагу буде приділено висвітленню цієї події польськими авторами, у першу чергу сучасниками битви та авторами XIX – XX ст.. Варто зазначити, що польські історики приділяють велику увагу дослідженням військових подій своєї історії. У польській історіографії знайдемо праці, у який детально висвітлено перебіг чи не всіх баталій в минулому польської державності, серед них значна кількість стосується й нашої історії [9].

На важливості Чуднівської битви для долі Речі Посполитої наголошується в монографії Томаша Свенцького «Opis starożytnej Polski» [15, s. 150 – 151, 166 – 167]. Автор наголосив, що головним наслідком Чуднівської кампанії 1660 р. було відновлення

Гадяцької угоди 1658 р., за винятком пункту про Руське князівство. Однак, незважаючи на розгром московського війська та замирення із українськими козаками Юрія Хмельницького, ці успіхи все ж не мало практичних результатів для польської держави. Справжнього миру із козаками так і не відбулося, до інших проблем додалася ще й не виплата жолду війську, що в сумі призвело до того, що блискучі перемоги на Україні упродовж 1659 – 1660 рр були зведені нанівець. І незважаючи на те, що польське військо зробило іще кілька походів за Дніпро, зокрема у 1663 р., але повернути втрачені українські землі в силу обставин, які там склалися, уже не вдалося [15, s. 151].

Більш детальне висвітлення цих подій знаходимо у дослідженні про населені пункти Речі Посполитої Міхала Балінського і Тимотеуша Ліпінського «*Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym opisana*» [2, s. 533 – 534]. Відомості про Чуднівську битву у згаданій праці містяться у гаслах про містечка Київського воєводства Слободище (нині це село Бердичівського р-ну Житомирської області) та Чуднів. Автори поділяють ці події на два епізоди. Перший – військова сутичка між польським військом під командуванням польного гетьмана Єжи Любомирського та козацькими загонами під Слободищем 8 жовтня 1660 р. Після цієї битви, Юрій Хмельницький розпочав переговори із поляками і зрештою підписав перемир'я на умовах Гадяцької угоди. Другий епізод - більш трагічні події під Чудновим, де війська великого коронного гетьмана Станіслава Потоцького та польного гетьмана Єжи Любомирського оточили російські загоны князя В. Шереметьєва. Нехватка продовольства та фуражу змусила московський загін 1 листопада капітулювати. Було укладено угоду, в силу якої Росія мала відмовитися від зверхності над українськими козаками. Російський обоз з усією здобиччю дістався полякам, військо складало зброю і, залишивши лише 300 секір, отримало право вільного повернення на батьківщину. Як зазначає у своїй праці Т.Свенцький із посиланням на працю Єжи Самуеля Бандтке «*Krótkie wyobrażenie dziejów Królestwa Polskiego*» (Wrocław, 1810), що незважаючи на охорону польського конвою татари, після досягнення цієї угоди, все ж напали на майже беззбройне московське військо і знищили близько 30 000 воїнів [15, s 167].

Названі твори Т. Свенцького, М. Балінського й Т. Ліпінського описують минуле населених пунктів Речі Посполитої в кордонах 1772 р. і містять лише поверхові згадки про Чуднівську кампанію 1660 р. Окрім них, у польській історіографії є ряд праць, які спеціально присвячені висвітленню її перебігу. Перші з них написані безпосередніми учасниками боїв по гарячих слідах. До таких слід віднести кілька творів мемуарного характеру типу діаріушів: «*Opis bitwy pod Cudnowem...*» [10], цей твір у віршованій формі прославляє успіхи польської зброї, автор його не зазначений, очевидно він був учасником

подій, завершує твір побажанням жовнірам отримати плату від короля за свої ратні труди; «Diaryusz wojny z Szeremetem i Ceciurą Pólkownikiem Perejasławskim, która odprawowała roku 1660» [3]; «Wojna polsko-moskiewska pod Cudnowem ... pod wodzą Stanisława Potockiego i Jerzego Lubomirskiego w roku 1660» [16], можливим автором цього твору вважають польного гетьмана Єжи Любомирського [4]; спогади Миколая Ємьоловського «Pamiętnik, dzieje Polski zawierający (1648 – 1679)» [6]. У згаданих публікаціях, авторами яких були польські вояки – учасники цієї кампанії, висвітлюються подробиці військових подій, подана візія польських жовнірів на перебіг бойових дій.

Місце Чуднівської битви в історії польської державності середини XVII ст. досліджено в монографії Веспасіана Коховського «Historya panowania Jana Kazimierza» [7], яка з'явилася друком у середині XIX ст.. Веспасіан Коховський (1633 – 1700 рр) – видатний польський поет та історик, був безпосереднім учасником військових подій на території України, Литви, Прусії у 1650 – 1660-х рр. а пізніше – офіційним історіографом польського короля Яна Собеського [8]. Основним його історичним твором, написаним на основі власних спостережень та із використанням широкого кола тогочасних історичних джерел, у тому числі й державних документів із коронної канцелярії, стала чотиритомна латиномовна праця «Annalium Poloniae ab obitu Vladislai IV Climakter I – III», яка була написана упродовж 1683 – 1698 рр. У скороченому варіанті в перекладі польською мовою вперше видрукувана Едвардом Рачинським у Познані 1840 р., у 1859 році вийшло її друге, доповнене, видання під назвою «Historya panowania Jana Kazimierza». Ця історіографічна пам'ятка досить детально висвітлює перебіг національно-визвольної війни українського народу починаючи від 1648 року та періоду Руїни. Подіям Чуднівської кампанії присвячені і дослідження Антонія Гнілко [4; 5], сучасних дослідників Ромуальда Романського [14] та Лукаша Оссолінського [12; 13].

Названі праці дозволяють досить детально простежити перебіг Чуднівської кампанії від її підготовки до наслідків. Історики приділили увагу висвітленню обстановки напередодні Чуднівської кампанії, показали зовнішньополітичні труднощі, з якими зіткнулася Річ Посполита, які були зумовлені війною зі шведами та із московською армією князя Івана Хованського на території Литви. Лише Олівське перемир'я зі Швецією та успіхи Литовського війська проти армії І. Хованського дало змогу у 1660 р. перекинути війська польного гетьмана Єжи Любомирського із Помор'я на український театр військових дій.

В.Коховський зупинився на матеріальних труднощах, з якими зіткнулася польська казна, через невиплату жолду коронному війську. Борг воякам тягнувся аж від 1652 р. і на той час складав астрономічну суму – понад 20 млн. злотих (річний бюджет

Речі Посполитої становив в межах 12 – 15 млн. злотих). Король намагався виправити ситуацію випуском із серпня 1659 р. нових мідних монет – «боратинок», які не мали попиту ні серед населення ні серед вояків. В хід пішли обіцянки короля – розплатитися на день св. Мартина 12 листопада після перемог отриманою здобиччю та надати заслуженому рицарству нові маєтки – кролевщизни [7, s. 83]. Королівські обітниці перед військом озвучив, популярний серед вояків, польний гетьман Є.Любомирський. Після вирішення у такий спосіб фінансових проблем, пунктом загального збору коронних військ було визначено місто Старокостянтинів на Волині. Початку військової кампанії передувало звернення короля до гетьмана Юрія Хмельницького та козацьких полковників із закликом припинити рокош (бунт), козакам обіцяно загальну амністію та гарантовано збереження привілеїв.

Польські джерела дають відомості про загальну кількість військ обох сторін. З російської сторони брали участь 30 тис. козаків під командуванням Т. Цецюри, та 27 тис. досвідченого в боях війська В.Шереметьєва, окрім того вони очікували на підмогу 40 тис. війська гетьмана Юрія Хмельницького. Таким чином В. Шереметьєв міг розраховувати на більш ніж 60-тисячну армію. Польські війська коронного та польного гетьманів, як вважають польські дослідники, нараховувало в межах 29 тис. жовнірів та союзна їм татарська орда під командою Сафід – Гірея налічувала до 20 тис. кіннотників [14, s. 14, 17; 7, s. 83]. Найбільш повний перелік військових частин та їх чисельності з обох сторін наведений у дослідженні Л.Оссолінського [12]. Від себе зазначимо, що кількісні дані про війська, котрі брали участь у середньовічних битвах (не лише Чуднівський) мають суттєві розбіжності в різних джерелах і викликають недовіру. У нашому випадку слід пам'ятати, що усе польське військо було професійним, досвідченим у боях. Посполитого рушення супроти московсько-української армії польському королю Яну Казиміру так і не вдалося скликати.

Головними діючими силами у цій військовій кампанії усі автори однозначно визнають московські та польські війська, вони були основними суб'єктами цих подій. Татарське військо, союзне полякам, мало свої особливі інтереси у цій війні. У рядах польського війська зі своїм загоном бився і попередній український гетьман Іван Виговський та загін українського шляхтича Стефана Немирича. Головні сили українського війська на чолі з гетьманом Юрієм Хмельницький швидше виступають як об'єкт у цьому міждержавному конфлікті Московщини та Речі Посполитої.

Однією із причин загострення військових дій після 1654 р. було бажання Москви реабілітуватися за поразку у війні на початку 1630 – х рр. і скасування, принизливого для Москви, Полянського перемир'я 1634 р. Річ Посполита ж намагалася повернути під свій

контроль українські землі, які після Переяславської угоди 1654 р. перейшли під протекторат Московської держави. Уся Чуднівська військова акція у висвітленні польських авторів виступає як один із етапів цього московсько-польського протистояння у XVII ст. Польські дослідники наголошують на життєвій важливості цих подій, деякі зазначають, що тут вирішувалася подальша доля Речі Посполитої як держави [14, s. 7].

Це зумовило ту ретельність, з якою обидві сторони планували і готували свої подальші дії. Обидві армії провели серйозні воєнні наради: московсько-українські війська – у Києві, польсько-татарські – у таборі під Старокостянтиновом. На них були вироблені детальні плани подальшої кампанії. Слід відмітити, що і в першому і у другому таборі були прихильники як спокійної оборонної тактики, так і гарячі голови, які рвалися до енергійних військових сутичок. Серед московських воевод першу тактику репрезентував князь Григорій Козловський, який, зважаючи на недостаток продовольства та озброєння, пропонував вести бойові дії під захистом оборонних укріплень українських замків. Інші, у тому числі й козацький ватажок Тиміш Цецюра та сам В. Шереметьєв, рішуче виступали за наступальну тактику. Особливою агресивністю відзначався В. Шереметьєв, який обіцяв дійти зі своїм військом до Кракова та полонити польського короля і передати його в срібних кайданах московському цареві. Польські джерела особливо наголошують на випадку блюзнірства з боку В. Шереметьєва, коли той на нараді в Києві вказав рукою на ікону Ісуса Христа і сказав, що не вважатиме його Богом і Спасителем, якщо він не допоможе йому здолати Ляського королівства і полонити короля [7, s. 82].

Серед польських полководців теж було дві думки щодо ведення бойових дій: наступальна – вирушити назустріч неприятелю і дати бій у полі; оборонна – чекати ворога під захистом табору поблизу Старокостянтинова, зважаючи на бездоріжжя та складні погодні умови. Зупинилися на першому варіанті, через нестачу продовольства для воїнів та відсутність фуражу для коней. Таким чином обидва війська рушили назустріч один одному: російська армія з-під Котельні (нині село Житомирської обл.), польська з-під Старокостянтинова (нині місто Хмельницької обл.).

Перші збройні сутички відбулися під Любарем (нині містечко Житомирської обл.). Із свідчень польських авторів помітно, що козаки не зовсім охоче воювали проти поляків. Наголошується, що вони хоч і були озброєні гірше своїх московських союзників, але переважали їх досвідом ведення військових дій як проти польських військ, так і проти татар. Зазначається, що польські воєначальники постійно агітували козаків не воювати за московські інтереси і перейти на бік польської армії, за що їм обіцяли повну амністію. З такими відозвами до козаків звертався Стефан Немирич, родич Юрія Немирича одного з авторів Гадяцької угоди. Це все викликало недовіру В. Шереметьєва до козаків, військові

наради почали проводити без їх участі. Помітну агресивність серед козаків проявляв лише Тиміш Цецюра, за що й отримав найбільш негативну оцінку польських авторів, як чоловік «неспокійний та безбожний» [7, s. 80].

Український гетьман Юрій Хмельницький зі своїм військом, очевидно, не поспішав вступати у бойові дії. У будь-якому разі його не було ні на військовій нараді в Києві, ні в обозі московського війська під Котельнею, не брав він участі і в бойових сутичках під Любарем. До кінця Чуднівської кампанії він так і не з'єднався із московською армією.

Під Любарем московити потерпіли поразку і під захистом табору, у важких умовах, відступили під Чуднів, де були повторно оточені та заблоковані польсько-татарським військом біля р. Тетерів. Після кількадечних боїв, сюди надійшли звістки про 40-тисячне військо Ю.Хмельницького, яке рухалося на допомогу В. Шереметьєву. Це викликало велику стурбованість польських воєначальників і зумовило подальший перебіг подій. Загін військ під командою С. Потоцькою продовжив облогу московського війська під Чудновим, а інший загін на чолі із Є. Любомирським здійснив марш-кидок і несподівано для козаків напав на їх табір у с. Слободище. Після жорстокого одноденного бою війська уклали перемир'я, і розпочалися переговори між польською та українською сторонами.

В результаті цих перетрактацій, 17 жовтня під Чудновим між коронним та польним гетьманами С.Потоцьким та Є.Любомирським із одної сторони та гетьманом Юрієм Хмельницьким з другої була укладена угода, яка повторювала основні положення Гадяцької угоди 1658 року (окрім пункту про Руське князівство, як такого, що суперечить вольностям війська запорозького і потребам підтримання постійного миру). Головними пунктами угоди були: 1) Гетьман із військом відступається від царя, зрікається його протекції як і протекції інших володарів, а лишається лише під опікою польського короля; 2) Козаки зобов'язуються не нападати на володіння кримського хана та турецькі міста; 3) Польські і татарські полонені мають бути звільнені; 4) В разі, якщо В.Шереметьєв несподівано розпочав би наступальні дії, козаки Ю.Хмельницького мали б разом із польським військом воювати проти нього. Такі ж спільні дії передбачалися і для придушення усіх інших бунтів, які могли б виникнути в Україні за участю російських військ; 5) Козаки поновлюють присягу вірності у всіх містах, усім їм гарантується повна амністія, збереження прав та привілеїв [10].

В угоді враховувалася й доля козаків, які під проводом Т.Цецюри перебували у московському таборі. Вказувалося, що вони разом із Т.Цецюрою, повинні негайно полишити ряди московського війська, вийти із табору і обернути зброю супроти

московитів, і цим доказати свою доброзичливість до Речі Посполитої. У такому разі їм теж надавалася повна амністія і гарантувалося збереження усіх вольностей. Козаки Т. Цецюри і він особисто погоджувалися на такі умови, однак у дальше вирішення їх долі втрутилися татари, які розглядали усіх оточених у московському таборі як свою здобич. Переважна більшість козаків із полку Т.Цецюри розділила трагічну участь московського війська.

В українській історіографії за цим документом закріпилася назва «Слободищенський трактат». Хоч правильнішою, на нашу думку, була б назва «Чуднівська угода», оскільки укладена вона була в таборі під Чудновим 17 жовтня, про що зазначено під самою угодою. Її текст видрукуваний у кількох публікаціях польських авторів: у 1844 році її видрукував часопис «Przyjaciel ludu» [10], повний її текст разом із текстом присяги гетьманів С.Потоцького, Є.Любомирського та Ю.Хмельницького – у творі «Diaryusz wojny z Szeremetem i Ceciurą Półkownikiem Perejasławskim ...» [3], перелік основних пунктів можна віднайти у згаданих вище працях Т. Свенцького, М. Балінського і Т. Ліпінського, В. Коховського та інших.

Перемир'я козаків Ю. Хмельницького із поляками вирішило долю московського війська під Чудновим. Втомлене, змучене голодом воно 1 листопада заявило про капітуляцію. Розпочалися переговори, під час яких поляки пішли на певні поступки переможеним в плані збереження їм життя. Військо склало зброю, залишивши для себе лише 300 секір. Обоз був відданий на розграбування переможців. Однак такими рішеннями не зовсім були задоволені татари. Вони хоч і не брали активної участі у військових діях, і доля кампанії, на думку польських дослідників, вирішилася без їх активного сприяння, все ж вважали усіх полонених своєю здобиччю. Татари завжди були ненадійним союзником і за свою допомогу (активну чи пасивну) вимагали розплачуватися грабунком української території. Так було в часи Богдана Хмельницького, не зрадили вони своїм звичаям і зараз. Саме через це вони і здійснили напад на уже відпущених поляками московських вояків та козаків Т. Цецюри. Частина беззбройних воїнів загинули під татарськими шаблями, частина, у тому числі й князь В. Шереметьєв, були забрані в ясир.

У працях польських істориків висвітлено становище, у якому опинилися переможці. Їх війська були знесилені голодом, холодом, несприятливими погодними умовами, багато жовнірів померли по дорозі додому. Вояки так і не отримали обіцяної королю винагороди. У діаріушах вояків читаються гіркі дорікання командирам, які вирішивши власні матеріальні інтереси, не потурбувалися про належне забезпечення рядових жовнірів. Очевидно, такі обставини, незважаючи на перемогу, не сприяли

піднесенню бойового духу армії та патріотичних почуттів населення Речі Посполитої. Це і призвело до тих, складнощів, з якими польська військова політика зіткнулася в боротьбі за українські землі в подальшому і стало причиною того, що Чуднівська перемога 1660 р, як і раніше Конотопська 1659 р для українців, так і не принесла сподіваних успіхів для переможців і не стабілізувала внутрішню ситуацію в Україні.

Чуднівська битва засвідчує і трагізм історії українського державотворення. В силу обставин українські козаки опинилися в протилежних таборах і проливали кров за чужі політичні інтереси. Укладення угоди під Чудновим 17 жовтня засвідчує, що інтереси козаків та гетьмана Ю.Хмельницького більше схилилися до союзу із Річчю Посполитою на умовах Гадяцького договору 1658 року.

Джерела та література:

1. Герасимчук В. Чуднівська кампанія 1660 р./ Василь Герасимчук // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів. – Т. 110. – 1912. – С. 31 – 54; Т.111. – С. 53 – 83; Т. 112. – С. 74 – 89; Т. 113. – 1913. – С. 44 – 68; Т. 114. – С. 57 – 80.
2. Baliński M. Lipiński T. Starożytna Polska pód względem historycznym, jeograficznym i statystycznym opisana / Michał Baliński, Tymoteusz Lipiński. – Т.2. Cz.2. –Warszawa, 1845. – S. 547 – 1431, IX s.
3. Diaryusz wojny z Szeremetem i Ceciurą Pólkownikiem Perejasławskim, która odprawowała roku 1660 // Grabowski A. Ojczyście spominki w pismach do dziejów dawniej Polski / Ambrozy Grabowski. – Т. 1. – Kraków, 1845. – S. 144 – 169.
4. Hniłko A. Wyprawa Cudnowska w 1660 roku / Antoni Hniłko. – Warszawa: Wojskowy instytut naukowo-wydawniczy, 1931. – 190 s.: mapa;
5. Hniłko A. Bitwa pod Słobodyszczem (7.X.1660) / Antoni Hniłko. // Przegląd Historyczno-Wojskowy. – Т.1. – Zeszyt 2. – R. 1. – Warszawa, 1929. – S. 193 – 207.
6. Jemiołowski M. Pamiętnik, dzieje Polski zawierający (1648 – 1679) / opracowanie Jan Dziegielewski. – Warszawa: DIG, 2000. – S. 290 – 302.
7. Kochowski W. Historia panowania Jana Kazimierza / Wespazjan Kochowski. – Т.2. – Poznań: Nakładem N.Kamieńskiego i Spółki, 1859. – 314 s.
8. Kochowski Wespazjan // Słownik historyków polskich. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1994. – S. 233 – 234.
9. Kubala L. Oblężenie Zbaraża / Ludwik Kubala. // Kubala L. Studia historyczne. – Serya 1. – Warszawa; nakład Gebethnera i Wolffa, 1901. – S. 111 – 169; Kubala L. Bitwa pod Beresteczkiem // Kubala L. Studia historyczne. – Serya 1. – Warszawa; nakład Gebethnera i Wolffa, 1901. – S. 239 – 310; Cieselski T. Od Batołu do Żwańca. Wojna na Ukrainie, Podolu i o Mołdawię 1652 – 1653. / Tomasz Cieselski. – Zabrze, 2007. – 335 s.; Śledziński K. Zbaraż 1649 / Kacper Śledziński. – Warszawa: Dom Wydawniczy Bellona, 2005; Romański R. Beresteczko 1651 / Romuald Romański. – Warszawa: Wydawnictwo Bellona, 1994. – 213 s.
10. Opis bitwy pod Cudnowem. Materyał do panowania Jana Kazimierza. (Z współczesnego rękopismu). Zgoda z Hetmanem zaporowskim w obozie pod Cudnowem, Anno 1660, d.19 Octobris. // Przyjaciół ludu. – Leszno, 1844. – R. 11. – Т. 1. № 26.
11. Opis bitwy pod Cudnowem. Materyał do panowania Jana Kazimierza. Ekspedycja Jaśnie Wielmożnego JMPana Stanisława Potockiego, Hetmana Wielkiego Koronnego, jako też i Jaśnie Wielmożnego JMPana Jerzego Hrabiego na Wiśniczu Lubomirskiego przeciwko Szeremetowi Hetmanowi moskiewskiemu, która się odprawowała pod Cudnowem Anno 1660 // Przyjaciół ludu. – Leszno, 1845. – №№ 28, 29, 32, 35, 36, 37, 38, 40.

12. Ossoliński Ł. Kampania na Ukrainie 1660 roku / Łukasz Ossoliński. // http://www.historia1.terramail.pl/magisterki/lukasz_ossolinski/index.html;
13. Ossoliński Ł. Cudnow – Słobodyszcze 1660 / Łukasz Ossoliński. – Warszawa: Infort Editions, 2006. – 112 s.
14. Romański R. Cudnów 1660 / Romuald Romański. – Warszawa: Wydawnictwo Bellona, 2008. – 192 s.
15. Święcki T. Opis starożytnej Polski / Tomasz Święcki. – Kraków: nakładem i drukiem Zawadzkiego i Węckiego, 1816. – T. 2. – 337 s.
16. Wojna polsko-moskiewska pod Cudnowem za panowania króla Jana Kazimierza pod wodzą Stanisława Potockiego, wojewody krakowskiego i Jerzego Lubomirskiego, marszałka koronnego w roku 1660./ tłumaczył oraz przypisami i przedmową zaopatrzył Antoni Hniłko. – Warszawa: główna księgarnia wojskowa, 1922. – 123, IV s.

Довідка про автора

Ярмошик Іван Іванович – доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету імені Івана Франка. Контактні телефони: 067-31-60-520; (0412) 22-31-89; домашня адреса: 10030 м. Житомир, вул. Київська 74, кв.94. e-mail: tryvia@mail.ru

Службова адреса: 10008. м. Житомир, вул. В.Бердичівська 42. Житомирський державний університет імені Івана Франка, кафедра спеціальних історичних дисциплін та правознавства.

Ректор університету: проф.. Саух Петро Юрійович